

Μη κρατικά ή λιγότερο κρατικά πανεπιστήμια;

Του ΛΕΥΤΕΡΗ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗ*

Αν είναι αλήθεια ότι η ανάπτυξη έχει συνδεθεί ιστορικά με την οικονομία της αγοράς, είναι εξίσου αλήθεια ότι ο πολιτισμός και η κοινωνική συνοχή συνδέονται κυρίως με το δημόσιο χώρο, την οικονομία της «μη αγοράς». Ακριβώς γιατί η αγορά, εκτός από υλικό πλούτο, παράγει ταυτόχρονα ανισότητα και αδικία, ενώ περιφρονεί για τα «μη χρήσιμα» και μακροπρόθεσμα.

Σήμερα, ένας τερατώδης μηχανισμός ανισότητας και αδικίας, κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού, θεμελιώνεται στο «έλλειμμα» της γνώσης. Η παραγωγή και διάδοση της γνώσης, συστατικό στοιχείο του πολιτισμού και ιστορική καθαυτή αξία, αναδεικνύεται ακόμα περισσότερο σε δημόσιο αγαθό στρατηγικής σημασίας που πρέπει να προσφέρεται στο καλύτερο δυνατό επίπεδο και σε όλους όσοι το θέλουν και μπορούν.

Χρειάζεται, δυστυχώς, να υπενθυμίσουμε ότι η μακροχρόνια πορεία προς την κοινωνία και την οικονομία της γνώσης στηρίχθηκε σε ιδέες και γνώσεις που γεννήθηκαν και διαμορφώθηκαν σχεδόν αποκλειστικά μέσα στα δημόσια πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα του κόσμου. Και ότι οι ίδιοι φορείς στηρίζουν τη διάχυση της γνώσης, διαμορφώνοντας νέους επιστήμονες με βασικές γνώσεις που αντέχουν στο χρόνο και γι' αυτό ακριβώς ικανούς να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της κοινωνίας και της αγοράς. Αν βεβαίως μιλάμε για πανεπιστήμια και όχι για επαγγελματικές σχολές και για «απασχολήσιμους» σε ευκαιριακές ειδικεύσεις της μόδας, που όμως απαξιώνονται γρήγορα.

Πληθαίνουν ωστόσο οι εραστές μιας άκριτης και άκρατης επέκτασης των αγοραίων μηχανισμών, που ομνύουν στα μη κρατικά, μη κερδοσκοπικά και τελικά (όταν ξεπεραστούν οι συνταγματικοί περιορισμοί) στα ιδιωτικά «πανεπιστήμια». Αλλά στα βασικά και τα μακροχρόνια, ποιος ιδιώτης επενδυτής μπορεί να αναλάβει επιχειρηματικούς κινδύνους; Δεν είναι προφανές ότι οι μόνοι που караδοκούν είναι οι έμποροι προσδοκιών και ελπίδων;

Στην πραγματικότητα πρόκειται για κυνική ομολογία της αδυναμίας τους να διαχειριστούν τα ζητήματα του δημόσιου πανεπιστημίου (και γενικότερα του δημόσιου χώρου των μη εμπορεύσιμων αγαθών). Χρόνια τώρα προετοιμάζονται (σκόπιμα ή εκ των πραγμάτων) τα αδιέξοδα των πανεπιστημίων και η «εξωτερική λύση» τους. Εξ ορισμού βεβαίως την κύρια και πολιτική ευθύνη για τα όποια αδιέξοδα έχουν οι κυβερνήσεις, αλλά όχι μόνο.

Είναι αποκλειστική ευθύνη των κυβερνήσεων η ανεπαρκής χρηματοδότηση (ιδιαίτερα στα νεαρά τμήματα και ιδρύματα που έσπειραν ανά την επικράτεια ως τοπικούς «μοχλούς ανάπτυξης»), το σχιζοφρενικό νομικό πλαίσιο που ακυρώνει κάθε έννοια διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας, η ομηρία για το 1/4 του διδακτικού προσωπικού που εργάζεται με προσωρινές συμβάσεις έργου και άγνωστες προοπτικές, η διευκόλυνση της άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας εντός των Ιδρυμάτων, η ντροπή των επιδομάτων που ονομάζονται μισθός, το εκλογικό σύστημα που καλλιεργεί την κομματική ή παραταξιακή συναλλαγή και άλλα πολλά.

Μεγάλες όμως και οι δικές μας ευθύνες. Ο ισχύων νόμος-πλαίσιο είχε τα καλά του: μείωσε την εξάρτηση του πανεπιστημίου από την κεντρική εξουσία, απελευθέρωσε τους πανεπιστημιακούς από την υποταγή τους στην έδρα-φέουδο. Η αποκέντρωση όμως και ο εκδημοκρατισμός της εξουσίας είναι μια πολύ δύσκολη ιστορία.

Ενα λιγότερο κρατικό, αλλά πάντως δημόσιο πανεπιστήμιο, προϋποθέτει την ωριμότητα των προσωπικών στάσεων και την ποιότητα των συλλογικών μηχανισμών. Όταν υπάρχει ένα «έλλειμμα» ευθύνης και κουλτούρας, δεν καλύπτεται από λεπτομερείς ρυθμίσεις ενός ανυπόφορου κρατικού παρεμβατισμού. Και ένα τέτοιο «έλλειμμα» υπήρξε και εξακολουθεί να υπάρχει. Δεν είναι μόνο τα χρήματα που λείπουν. Η ουσιαστική και τυπική αφοσίωση στην εκπαίδευση και την έρευνα, δεν είναι δεδομένη ως πλήρης και αποκλειστική απασχόληση. Οι πειρασμοί της οικονομικής και πολιτικής αγοράς είναι βεβαίως ακαταμάχητοι και οι πανεπιστημιακοί δεν είναι όλοι «άγιοι». Βαρύνουν, όμως, μεγαλύτερες ευθύνες όσους έχουν ταχθεί να υπηρετήσουν θεμελιώδεις αξίες.

Το ουσιώδες ερώτημα, πάντως, δεν είναι οι όποιες προσωπικές συμπεριφορές. Είναι η εμφανής αδυναμία των συλλογικών οργάνων να ανταποκριθούν στις θεσμικές και ιστορικές τους ευθύνες, να ασκήσουν επαρκώς τον εξυγιαντικό ρυθμιστικό τους ρόλο. Ασφαλώς οι όποιες εκτροπές αφορούν σε μειοψηφίες, αλλά η «σιωπηλή πλειοψηφία» όσο παραμένει σιωπηλή, δεν είναι πλειοψηφία.

Το σύστημα έχει όντως ξεχειλώσει (όχι πάντα με ευθύνη των «μετριοτήτων» και των φυγόπονων). Από την «πειθαρχία» του αυταρχικού συστήματος της έδρας, διολισθήσαμε ανεπαισθήτως στην ατομική αυτοτέλεια. Αλλά η συνύπαρξη ατομικών μικρόκοσμων δεν φτιάχνει «κοινότητες». Διευκολύνει

προσωποπαγείς εξουσίες, ενθαρρύνει εκτροπές, ανοίγει την κερκόπορτα για τη διείσδυση (κάποτε κυριαρχία) αγοραίων συμπεριφορών «εντός των τειχών».

Όσο η εσωτερική ακαδημαϊκή δεοντολογία δεν λειτουργεί αποτελεσματικά και με διαφάνεια, όσο το πανεπιστήμιο δίνει την εικόνα ενός τυπικού συστήματος εξουσίας, η διεκδίκηση πραγματικής αυτοτέλειας γίνεται πιο δύσκολη. Όσο αρνούμαστε να αναγνωρίσουμε την πραγματικότητα και να διαχειριστούμε το πρόβλημα, τόσο πιο δύσκολο γίνεται να υπερασπιστούμε ένα λιγότερο κρατικό, αλλά δημόσιο πανεπιστήμιο. Σίγουρα, πάντως, δεν μπορούμε να το υπερασπιστούμε με την εγκατάλειψή του.

* Οικονομολόγος, καθηγητής ΕΜΠ